

УДК 343.131
DOI: 10.31733/17-03-2023-459-461

Надія СЛІВІНСЬКА

студентка ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

к.ю.н., доц. **Анатолій ЧЕРНЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

«Ми воюємо на українській землі за те, без чого всі ви, друзі, не уявляєте власного життя. Це — елементарна безпека. Це свобода та життя за законом. Це людська гідність і право кожної людини й кожної спільноти на повагу до себе. Це щастя жити в родині та можливість мріяти про безпечне й вільне майбутнє для своїх дітей. Прості речі, яких зараз позбавлені 1877 українських міст і сіл», — зазначив Президент України Володимир Зеленський [1].

Ці слова Президента України красномовно підтверджують, що безпека і права людини доповнюють одне одного, бо безпека це і є життя за законом, що дає право на безпеку тебе і твоїх дітей. Можна говорити, що права належать людині щонайменше з моменту її народження, а ось їх забезпечення належить до обов'язків держави, яка забезпечує їх через систему законодавства та систему принципів, закріплених у законодавстві. Серед певної системи принципів виділяють як основоположний — верховенство права.

Характеризуючи цей принцип, Л. Наливайко, О. Чепік-Трегубенко зазначають, що «Ідея верховенства права зародилася ще у працях Платона, Аристотеля, Сократа, Цицерона та ін., — філософські погляди яких стали основою для сучасного формування його як основоположного принципу права. На протипагу беззаконню мислителі прагнули дати поради щодо управління полісом у такий спосіб, щоб справедливість та щастя людей були основоположними у побудові суспільних відносин. Єдність поглядів античних філософів визначається у тому, що основою щасливого життя громадян держави є панування розумних законів, головним принципом створення яких є справедливість» [2, с. 15].

Верховенство права є основоположним принципом, який був широко визнаний необхідним для функціонування справедливого та демократичного суспільства. Це стосується ідеї, що всі особи, включно з тими, хто має владу, підкоряються і зобов'язані виконувати закон, і що закони застосовуються справедливо й однаково. Цей принцип має вирішальне значення для сприяння справедливості, рівності та стабільності в суспільстві, а також для захисту прав і свобод особи.

Разом з тим, однією з ключових переваг верховенства права є те, що воно допомагає запобігти свавілля тих, хто має владу. Коли діє верховенство права, урядовці, правоохоронні органи та інші особи, які мають владу, несуть відповідальність за свої дії. Це гарантує, що вони не зловживатимуть своєю владою, а їхні рішення ухвалюватимуться прозоро та справедливо. Верховенство права також допомагає захищати права і свободи осіб, включаючи право на належний судовий процес, свободу вираження поглядів і захист від свавільного арешту та затримання.

Верховенство права є особливо важливим у кримінальному процесі, оскільки воно забезпечує справедливе поводження з особами, обвинуваченими у вчиненні злочину, а також прозорість і послідовність процесу. Ось кілька способів застосування верховенства права до кримінального процесу:

Презумпція невинуватості: верховенство права передбачає, що особа вважається невинуватою, доки її вина не буде доведена. Це означає, що тягар доказування лежить на обвинуваченні, щоб довести поза розумним сумнівом, що обвинувачений вчинив злочин [5].

Належний процес: верховенство права вимагає, щоб особам, обвинуваченим у злочині, надався певний правовий захист, наприклад право на справедливий суд, право на адвоката та право на очну ставку. Ці засоби захисту гарантують, що процес є справедливим

і що з обвинуваченням не поводитимуться довільно чи несправедливо [5].

Рівний захист: верховенство права вимагає, щоб усі люди мали однакове ставлення перед законом, незалежно від їх раси, статі чи інших особистих характеристик. Це означає, що кримінальний процес має застосовуватися до всіх однаково, і що особи не можуть бути дискриміновані за особистими характеристиками [5].

Процесуальна справедливість: верховенство права вимагає, щоб кримінальний процес був прозорим і послідовним. Це означає, що особи повинні бути повідомлені про висунуті проти них звинувачення, і що процес має відповідати встановленим правилам і процедурам. Процес також має бути вільним від неправомірного впливу, а судді та прокурори повинні діяти неупереджено.

Загалом верховенство права гарантує, що кримінальний процес є справедливим, послідовним і прозорим, а до осіб, обвинувачених у злочині, ставляться з гідністю та повагою. Це необхідно для створення справедливого та стабільного суспільства.

Окрім захисту прав і свобод особи, верховенство права також є важливим для функціонування демократичного суспільства. У демократичній системі верховенство права забезпечує основу для мирного вирішення суперечок і допомагає запобігти зловживанню владою обраними посадовими особами. Верховенство права також допомагає забезпечити однакове ставлення до всіх людей, незалежно від їхнього соціального статусу чи багатства.

Виділяють три основні підходи до сучасного тлумачення змісту принципу верховенства права, причому встановлено, що: 1) для розвитку демократичної незалежної держави важливим є утвердження принципу верховенства права, право в законі, що стає запорукою розвитку вищої справедливості, соціальної рівності та відчуття повної безпеки в суспільстві; 2) не все, що декларується законом, реалізується на практиці, і це є найбільшою проблемою нашої сучасної держави, оскільки правова держава втілює певні моральні уявлення про існування верховенства права та гарантії його дотримання під час виконання своїх повноважень посадовими особами та державними органами; 3) оскільки верховенство права є основоположним принципом захисту основних прав і свобод людини і громадянина, велика увага приділяється його функціональним ознакам, а саме: чи воно поступово впроваджується в життя, чи держава виконує свої обов'язки щодо забезпечення та реалізації інтересів особи на достатньому рівні [6, с. 35].

Багато стародавніх філософів писали про верховенство права та його значення для створення справедливого суспільства. Ось деякі з їхніх поглядів:

У «Республіці» Платон стверджував, що верховенство закону має важливе значення для запобігання зловживанню владою правителями. Він вважав, що закон має бути створений наймудрішими членами суспільства і що він має однаково поширюватися на всіх, незалежно від їх статусу.

Аристотель вважав, що верховенство права необхідне для запобігання свавілля та забезпечення того, щоб правителі діяли в найкращих інтересах суспільства. Він також вважав, що закон має ґрунтуватися на розумі та справедливості [3].

Цицерон, римський філософ, вважав, що верховенство права має важливе значення для запобігання тиранії та захисту прав людей. Він стверджував, що закон повинен бути ясним і певним, і що він повинен застосовуватися однаково до всіх громадян [4 с. 1].

Конфуцій, китайський філософ, вважав, що верховенство права є необхідним для підтримки суспільного порядку та запобігання хаосу. Він стверджував, що закон повинен ґрунтуватися на моральних принципах і що правителі повинні нести відповідальність перед народом [7].

Хаммурапі, стародавній цар Вавилону, відомий своїм кодексом законів, який був одним із найперших прикладів писаного права. Його кодекс містив набір законів і покарань, які однаково стосувалися всіх членів суспільства [8].

Загалом стародавні філософи вважали, що верховенство права є необхідним для створення справедливого та стабільного суспільства. Вони вважали, що закон має ґрунтуватися на розумі, моралі та справедливості, і що він має однаково застосовуватись до всіх членів суспільства, включаючи правителів.

Висновок: Верховенство права є важливим для кримінального процесу з кількох причин: захист прав особи: верховенство права захищає права осіб, обвинувачених у злочині. Це забезпечує справедливе ставлення до них, доступ до правового представництва та відсутність свавільного чи несправедливого поводження.

Справедливість і послідовність: верховенство права забезпечує справедливість і послідовність кримінального процесу для всіх осіб. Це означає, що процес має відповідати

встановленим правилам і процедурам, а судді та прокурори повинні діяти неупереджено. Це гарантує, що процес не підпорядковується примхам тих, хто має владу, і що до людей не ставляться порізно на основі їхніх особистих характеристик.

Прозорість: верховенство права вимагає, щоб кримінальний процес був прозорим. Це означає, що особи мають бути повідомлені про висунуті проти них звинувачення та що процес має бути відкритим для громадського контролю. Це гарантує, що процес не буде оповитий таємницею, а обвинувачені у злочині зможуть захищати себе відкрито та справедливо.

Стимування: верховенство права також служить стримуючим фактором проти злочинної поведінки. Знаючи, що вони будуть піддані справедливому та послідовному процесу, якщо їх звинуватять у злочині, люди менш схильні до злочинної поведінки.

Загалом верховенство права має важливе значення для кримінального процесу, оскільки воно захищає права осіб, забезпечує справедливість і послідовність, сприяє прозорості та служить стримуючим фактором проти злочинної поведінки. Без верховенства права кримінальний процес може бути об'єктом зловживань, несправедливого поводження та свавільного прийняття рішень, що підірве довіру суспільства до системи правосуддя та призведе до соціальної нестабільності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що верховенство права є критично важливим принципом для сприяння справедливості, рівності та стабільності в суспільстві, а також для захисту прав і свобод особи. Це важливо для функціонування демократичного суспільства та для забезпечення відповідальності тих, хто перебуває при владі, за свої дії. Працюючи над просуванням верховенства права та притягненням до відповідальності тих, хто має владу, окремі особи та організації можуть допомогти створити більш справедливий світ. Основоположною складовою державного функціонування є принцип верховенства права. Сьогодні для кожної демократичної, соціальної, правової держави принцип відіграє роль у формуванні взаємовідносин: держава – суспільство – громадянин.

1. Росія окупувала 1877 населених пунктів України — Зеленський URL: <https://suspilne.media/397169-rosia-okupuvala-1877-naselenih-punktiv-ukraini-zelenskij/>.

2. Л. Наливайко, О. Чепік-Трегубенко Принцип верховенства права: питання доктрини та практики / Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 25.02.2021) С. 14-19. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6234/1/2.pdf>.

3. С. П. Погребняк, Історичні витоки верховенства права URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2927/1/Pogrebnaк_3.pdf.

4. The rule of reason in ciceró's philosophy of law fred d. Miller, jr. URL: <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/UQLawJl/2014/19.pdf>.

5. Науково-практичний коментар до статті 17 Кримінального процесуального кодексу України URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК006621>.

6. Юрчак І.Р. Обов'язки особи: теоретико-правовий вимір. Міністерство внутрішніх справ України Львівський державний університет внутрішніх справ. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1723/dysertaciynarobotanazdobuttyanaukovogostupe nyakandydatayurydychnyh nauk yurchakir.pdf>.

7. On the Rule by Law and the Confucian Venom: Some Private Essays by Lin Yutang Jana Benická URL : https://phil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kvas/SOS_10_2/06_29benicka-form120530.pdf

8. The Law Code of Hammurabi URL : <https://sites.ualberta.ca/~egarvin/assets/hammurabi.pdf>.